

АВТОРСЬКІ НЕОЛОГІЗМИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІДІОСТИЛЮ ПИСЬМЕННИКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (56)

УДК 81'373.43=161.2

DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.2.\(56\).98-104](https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.2.(56).98-104)

Бабій І. Авторські неологізми як елемент формування ідіостилю письменника; кількість бібліографічних джерел – 8; мова українська.

Анотація. Стаття присвячена розгляду індивідуально-авторської номінації як важливого семантико-стилістичного засобу формування індивідуального стилю письменника. Дослідження здійснено на матеріалі творчості сучасного українського письменника Валерія Шевчука. Оскільки мовостиль письменника поки що ґрунтовно не вивчено, наше дослідження, присвячене аналізу ідіостилю письменника, естетичної ваги авторських неологізмів у художньому тексті, є актуальним.

Матеріалом для дослідження послужив роман Валерія Шевчука «Три листки за вікном». Авторський неолексикон становлять іменникові, прикметникові, дієслівні та прислівникові новотвори. Активністю вживання та естетичною вагою характеризуються прикметникові авторські інновації, які й були предметом аналізу.

Мета статті полягала у здійсненні аналізу семантики і творення прикметникових індивідуально-авторських неологізмів у романі «Три листки за вікном», розгляді їх функціонування в тексті та роль у формуванні письменницького ідіостилю. Для реалізації зазначеної мети було поставлено такі завдання: виявити авторські неологізми в романі «Три листки за вікном» та звірити їх наявність у лексикографічних джерелах української мови; укласти картотеку прикметникових авторських новотворів; описати їх семантику та творення; простежити функціонування авторських неолексем в художньому дискурсі письменника; окреслити їх роль у формуванні письменницького ідіостилю.

У романі «Три листки за вікном» засвідчено вживання різноманітних за семантикою прикметникових авторських неологізмів, які об'єднано в декілька тематичних груп. Найбільш чисельними є групи новотворів-прикметників, які характеризують персонажів художнього твору, зокрема їх зовнішність, внутрішні якості, психологічний стан. У прозі В. Шевчука зафіксовано чисельну групу авторських інновацій, які характеризують абстрактні назви, (емоції, емоційний стан персонажа, мовленнєві та мисленнєві процеси, результат певних дій, процесів і т. ін.).

В індивідуально-авторській деривації Валерія Шевчука провідними способами творення прикметникових новотворів є складання і суфіксація. У результаті аналізу дериваційної структури авторських прикметникових інновацій з'ясовано, що більшість цих неолексем (майже 90%) є складними й утворені вони переважно основоскладанням.

Встановлено, що у творах Валерія Шевчука індивідуально-авторські прикметники-новотвори, крім зображальної, виконують оцінну та емоційно-експресивну роль. З'ясовано, що прикметникові авторські неологізми виступають виразним засобом формування письменницького ідіостилю, засвідчують його самобутність й оригінальність.

Ключові слова: ідіостиль, неологізм, авторський неологізм, прикметниковий авторський неологізм, неолексема, новотвір, складне слово, спосіб творення.

Формування проблеми. Вивчення мовної картини світу письменника, індивідуального стилю залишається актуальною проблемою в сучасній лінгвостилістиці упродовж кількох десятиліть. Індивідуальний стиль, ідіолект, як зазначає С.Я. Єрмоленко, – «це сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда. Індивідуальний стиль залежить від творчої індивідуальності автора, його світосприймання та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та оцінки їх» [Єрмоленко 2000, с. 603]. Письменники намагаються «створити свій власний авторський світ, вивчивши мовні закони творення й опанувавши основними тенденціями мовотворчості, ... відштовхуючись від

традицій художнього письма» [Бабій 2021, с. 143]. В останні десятиріччя помітно зріс науковий інтерес до дослідження індивідуально-авторської номінації. Промовистим репрезентантом самобутності ідіостилю письменника, багатства словесно-зображальної палітри художніх текстів є авторські неологізми. Г.М. Вокальчук зауважує, що «індивідуально-авторські лексичні номінації покликані в оригінальній формі віддзеркалити своєрідність світобачення і світосприймання поета, вони є специфічними знаками авторського стилю» [Вокальчук 2008, с. 32].

Естетично вагогим засобом формування ідіостилю виступають авторські неологізми у творах сучасного українського письменника Валерія Шевчука. Л. Тарнашинська зазначає: «Одним з найпо-

мітніших репрезентантів того феноменального явища, що ми його звемо шістдесятництвом, є Валерій Шевчук – чи не найпродуктивніший та найоригінальніший український письменник» [Тарнашинська 2010, с. 146]. У прозових творах письменника зафіксовано вживання чисельної кількості авторських неологізмів, презентативну групу серед них становлять прикметникові авторські інновації, які й будуть предметом нашого аналізу. Матеріалом для дослідження слугуватиме роман «Три листки за вікном», за який Валерій Шевчук удостоєний Державної премії України ім. Тараса Шевченка. У романі, що складається із трьох повістей «Ілля Турчиновський», «Петро Утеклий», «Ліс людей, або «Чорна книга» Киріяка Автомоновича Сатановського», описано життя трьох поколінь Турчиновських.

Оскільки мовостиль письменника поки що ґрунтовно не вивчено, наше дослідження, присвячене аналізу ідіостилю письменника, розгляду індивідуального словотворення, естетичної ваги авторських неологізмів у художньому тексті, є актуальним.

Аналіз досліджень. В останні десятиріччя в сучасному мовознавстві виокремилась лінгвістична галузь неологія, об'єктом дослідження якої є загальномовні та індивідуально-авторські неологізми. Розгляду індивідуально-авторської номінації присвячено праці таких відомих науковців, як: Н.М. Сологуб, Г.М. Вокальчук, Ж.В. Колоїз, С.Я. Єрмоленко, А.М. Нелюба, О.А. Стишов, Л.О. Ставицька, Н.А. Адах та ін. Природу та сутність індивідуально-авторської номінації висвітлено у монографіях: Г.М. Вокальчук «Словотворчість українських поетів ХХ століття» [Вокальчук 2008], Ж.В. Колоїз «Українська okazіональна деривація» [Колоїз 2007], Н.А. Адах «Авторські лексичні новотвори Василя Барки (семантико-дериваційний та лексикографічний аспекти)» [Адах 2007] і т. ін.

Мета статті – охарактеризувати семантику і творення прикметникових індивідуально-авторських неологізмів у романі «Три листки за вікном» Валерія Шевчука, розглянути особливості їх функціонування в тексті та роль у формуванні письменницького ідіостилю.

Для реалізації зазначеної мети необхідно розв'язати такі **завдання**: виявити авторські неологізми в романі «Три листки за вікном» та звірити їх наявність у лексикографічних джерелах української мови; укласти картотеку прикметникових авторських новотворів; описати їх семантику та творення; простежити функціонування авторських неолексем в художньому дискурсі письменника; окреслити їх роль у формуванні письменницького ідіостилю.

Методи та методики дослідження. У роботі використано метод контекстного аналізу для з'ясування семантико-граматичної природи аналізованих авторських неологізмів, описовий – для представлення різних тематичних груп новотворів, словотвірний – для з'ясування дериваційної структури прикметникових неолексем, метод лінгвисти-

лістичного спостереження – для встановлення особливостей уживання авторських неологізмів у художньому дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У прозі Валерія Шевчука важливим ідейно-естетичним компонентом виступає корпус неологізмів, який становлять іменникові, прикметникові, дієслівні та прислівникові авторські новотвори. Вагому естетичну роль відіграють прикметникові авторські новотвори, тому саме вони обрані для аналізу.

У романі «Три листки за вікном» засвідчено вживання різноманітних за семантикою прикметникових авторських неологізмів, які можна об'єднати в декілька тематичних груп. Найбільш чисельними є групи новотворів-прикметників, які характеризують персонажів художнього твору, зокрема їх зовнішність, портрет та внутрішні якості, психологічний стан. Людина, її життя, думки, відчуття завжди перебувають у центрі письменникової уваги. Відповідно у творах Валерія Шевчука представлено велику групу інноваційних означень, які характеризують портретні деталі, зовнішність, наприклад: *качкувата дівка, кулакоподібний ніс, урочисто-священницьке лице, лискучо-задоволена шкіра обличчя, мертвенно-блідий, смиренно-іронічна пика, застигло-поважна фізіономія, смиренно-згорблене тіло* та ін. («Я побачив грубий, кулакоподібний ніс і розшарпані вуса під ним, нижче ховалися тонкі, сірі губи» [Шевчук 2011, с. 585]; «...і саме ці очі спинилися на *застигло-поважній фізіономії* начальника інвалідної команди» [Шевчук 2011, с. 592]). Оригінальністю відзначаються індивідуально-авторські сполуки: *кулакоподібний ніс, качкувата* постать. У контексті «Бачив перед собою широку, *качкувату* Оришчину постать: бігла від нього по траві, блискаючи чорними п'ятами. Незграбно крутила зігнутими в ліктях руками» [Шевчук 2011, с. 203] ужити сполука *качкувата постать* має компаративну основу, побудована на порівнянні (дівчина *качкувата* – хода дівчини нагадує ходу качки).

У художніх текстах Валерія Шевчука зафіксовано розгорнуті портрети персонажів, які представлені, наприклад, в таких реченнях: «Після того кашкет знову влігся на голову, і з-під нього визирнули два чорні, круглі ока, не великі й немалі, але покриті тонкою, масляною плівкою. Я побачив грубий, *кулакоподібний ніс* і розшарпані вуса під ним, нижче ховалися тонкі, сірі губи» [Шевчук 2011, с. 585]; «Наблизив до мене обличчя, й мені здалося, що воно стало кругле, як місяць, що безживно вміхається. Очі – малі, *цілінкуваті*, ніс широкий, роздутий, а до лоба прилипло рідке пасемко» [Шевчук 2011, с. 66]; «Все видавалося щедre й гарне, навіть Оришка, яку він побачив здалеку, негарна, *качкувата* дівка з широким лицем, але чорними й великими очима» [Шевчук 2011, с. 199]. У таких контекстах простежуємо вживання авторських неологізмів. Зауважимо, що у своїх художніх текстах письменник подає розгорнуті портрети персонажів або ж одну портретну деталь, хоча зазначимо, що ця деталь, опис певної риси, зазвичай, відзначаються своєю експресією, естетичною вагою в кон-

тексті твору. Автор акцентує на певній рисі, характеристиці героя.

У результаті наших спостережень та аналізу у творах виявлено презентативну групу авторських прикметників-інновацій на позначення зовнішності людини, котрі, крім опису портретних деталей, характеризують психологічний стан персонажа. Йдеться насамперед про складні новотвори, до компонентного складу яких входять лексеми з емотивним значенням: *нестерпно-печальні очі, урочисто-священницьке лице, смиренно-іронічна пика, неблаженно-сумирне обличчя* і т. ін.

У проаналізованих творах зафіксовано низку прикметникових авторських неологізмів, котрі містять виразну оцінність, зокрема в поєднанні з оцінно забарвленим означуваним іменником. Так, сполука *«смиренно-іронічна пика смотрителя»* виражає авторську негативну оцінку, осуд, неповагу до персонажа: «Дай Боже, – подумав я, дивлячись на *смиренно-іронічну пику смотрителя*, коли наступного ранку ми виїжджали, – ніколи нам більше в житті не здивуватися» [Шевчук 2011, с. 401].

У прозі В. Шевчука засвідчено групи авторських неологізмів-прикметників, які характеризують *очі та обличчя*, саме на них акцентує письменник, зображуючи своїх персонажів. Так, виявлено низку інноваційних означень до іменника *очі*, а саме: *пронизливо-зелені очі, цілінкуваті очі, зчумілі очі, нестерпно-печальні очі, здивовано-булькаті очі* («На те повернувся різко Петро до батька і подивився *цілінкуватими*, примруженими очима» [Шевчук 2011, с. 269]).

Варто зазначити, що такі сполуки часто містять конотативні навантаження, оскільки вжиті прикметники не тільки характеризують колір, форму, розріз очей тощо, а й передають психологічний стан персонажа чи його внутрішні якості, риси характеру. Так, ужита сполука *нестерпно-печальні очі* в реченні «...мій супутник Ковальський усміхався. Блідою, сумотною усмішкою, в той час як очі мав серйозні й *нестерпно-печальні*» [Шевчук 2011, с. 401] передає звичну засмученість, печаль персонажа. Очі людини завжди виражають її настрій, радість чи, навпаки, тривогу, пригніченість, злість. Зміни настрою простежуємо в реченні: «Іван звів обличчя, серце моє торкнула тривога. ... Іван дивився на мене з тупою увагою, ніби розглядав комаху. Один куток рота приспустився, а другий тремтів. Очі стали вузькі й *пронизливо-зелені*, а може, світло довколишньої зелені і у них налилося?» [Шевчук 2011, с. 14], де через портрет автор виражає недовіру, настороженість персонажа. Подив, непорозуміння героя передає опис очей в реченні «Він підносив свічку до циферблата, і його очі ставали *здивовано-булькаті*: годинник показував одинадцять» [Шевчук 2011, с. 474].

Зафіксовано також низку авторських означень до іменника *обличчя*. Встановлено, що в таких сполуках, як правило, опис кольору, форми обличчя тощо поєднується з додатковими характеристиками, наприклад: *лускучо-задоволена шкіра обличчя, мертвенно-бліда* і т. ін. Варто зауважити, що біль-

шість таких прикметникових інновацій психологічно навантажені, виражають відчуття, настрої персонажа: *тупо-здивоване обличчя, здивовано-щасливе обличчя, службово-серйозне лице, неблаженно-сумирне обличчя, урочисто-священницьке лице, смиренно-задоволене лице*. Наведемо контексти, у яких вони, власне, реалізують своє емоційно-експресивне навантаження: «Його залите світлом обличчя стало таке *тупо-здивоване* і спантеличене, що Кулаківський знову відчув себе ніяково» [Шевчук 2011, с. 504]; «...той був настільки смиренний і мав таке *неблаженно-сумирне* обличчя, що князь зволив поплескати його по плечі» [Шевчук 2011, с. 626]; «директор збавив на тоні і попередив мене, щоб це було востаннє, на що я зробив *службово-серйозне* лице, яке, видимо, сподобалося директору, і він відпустив мене милостиво...» [Шевчук 2011, с. 599].

Наші спостереження дозволяють констатувати, що психологічна навантаженість прикметникових інновацій у творах Валерія Шевчука є особливістю ідіостилу письменника. Загалом «проблеми, які хвилюють Вал. Шевчука, універсальні й вічні: людина і світ, людина у світі, людина в ситуації разом з іншими людьми, пошуки людиною свого шляху, ствердження власної екзистенції» [Блєдних 2017, с. 157]. Автор більше звертає увагу читачів на внутрішній світ персонажа, його психологічний стан, ніж подає зовнішні характеристики. Для письменника в описі персонажа важливим було передати його психологічний стан, настрої, про що засвідчують авторські новотвори, вжиті в таких контекстах: «Він був *героїчно-збуджений* і вважав, що налякав злодія до смерті, і той уже навряд чи зважиться надокучати йому» [Шевчук 2011, с. 502]; «Хай знову тримає на обличчі *вдоволено-зверхній* вираз, хай впевнено зводить і чітко карбує крок. Я тільки ледь-ледь випробував його душу, торкнувся легенько нігтем надчуливої матерії...» [Шевчук 2011, с. 507]. Страх, тривогу відтворюють інноваційні прикметники в реченнях: «Граф повільно наближався до спальні дружини. Вона звелася і стала *мертвенно-бліда*. Повіки затремтіли, затрусилося підборіддя» [Шевчук 2011, с. 374]; «...допотопна істота рушила до мене. Сіла навпроти й подивилася *морочним* поглядом» [Шевчук 2011, с. 678].

Ще однією особливістю письменницького ідіостилу є вживання прикметникових новотворів на позначення рис характеру людини, внутрішніх якостей, наприклад: *немилосердно-затягтий, суворо-невблаганний, неідробно-цирий, незворушно-мудрий*; їхня семантика виразно проступає в контекстах: «Здається, губернатор також відчув, що перед ним ворог, а не просто перетворений у кам'яного ідола чоловічок; здається, відчув непробивну, сіру потугу старшого радника, що той тільки на позір покірний і добродушний, а насправді *немилосердно-затягтий*» [Шевчук 2011, с. 432]; «... і батько їм за те ані слова не сказав, хоч досі в таких речах бував *суворо-невблаганний*. Він ще більше висох, потемнів з виду...» [Шевчук 2011, с. 425]; «...і я виснував з цього факту, що вчитель фізики тільки вдає із себе *незворушно-мудрого*» [Шевчук 2011, с. 495].

Валерій Шевчук – майстер психологічного зображення. У художньому тексті авторські неологізми виконують виразну емоційно-оцінну роль. Це чітко простежуємо, наприклад, в таких контекстах: «...всі навколо мали *урочисто-священницькі* лиця, і ніхто й не помислив би вчинити такої негречності» [Шевчук 2011, с. 378]; «Він був *героїчно-збуджений* і вважав, що налякав злодія до смерті, і той уже навряд чи зважиться надокучати йому» [Шевчук 2011, с. 502].

У прозі В. Шевчука зафіксовано численну групу авторських інновацій, які характеризують абстрактні назви, зокрема:

– емоції, емоційний стан персонажа: *колисливий* смуток, *нез'яснима* туга («Відчував тихий *колисливий* смуток, жовтий, як осінні листя, і сірий, як цей дощ» [Шевчук 2011, с. 79]; «Дивний відчай посіявся в його серці, стискала і з'їдала його *нез'яснима* туга, аж застогнав він і заплакав, мотачучи головою» [Шевчук 2011, с. 83]);

– відчуття, передчуття: *добросудливий* страх, *безпохибне* передчуття, *морочний* жах («...учень, провинившись, міг би знайти опис свого переступу у відповідній графі. Це не тільки посіє *добросудливий* страх, а й розвиватиме почуття законності» [Шевчук 2011, с. 491]; «І в Петра почав входити раптом той незбагнений, беззмстовний, густий, як кисіль, і *морочний* жах» [Шевчук 2011, с. 229]);

– риси характеру: *поверхньо-позірні* якості («Це рідко зі мною трапляється, бо навчився не тільки володіти собою, але й сам волів дивитися на світ так, як хотів Кулаківський: в нього це була *поверхньо-позірні*, а у мене внутрішньо при-таманна» [Шевчук 2011, с. 491]);

– мовленнєві та мисленнєві процеси: *втішальні* слова, *добротворчі* думки, *елейно-масні* нотки, *пільмава* загадка («Але я відразу ж заспокоївся: при всій проникливості кожна людина для іншої – *пільмава* загадка» [Шевчук 2011, с. 519]; «...сказав я, впадаючи директору в тон, від чого в мій голос проникли *елейно-масні* нотки. Я своєрідно передражнював директора, але не настільки, щоб він це помітив» [Шевчук 2011, с. 570]);

– результат певних дій, процесів: *тоскнява* незахищеність, *кришталевокрижаний* спалах («... цей сад наливався осяйним світлом, грали й мінилися *кришталевокрижані* спалахи, а земля іскрила» [Шевчук 2011, с. 668]; «Волога залазила під шинелю,.. а я відчував *тоскняву* незахищеність і самотність у цьому світі» [Шевчук 2011, с. 383]);

– дають узагальнену характеристику: *уморуїнівна* сила, *змісловий* світ, *добротворне* життя («Це писання потрібно мені самому – хочу зрівноважити в собі *уморуїнівну* силу й позбутися гнітючого неспокою, боротися з яким нелегко!...» [Шевчук 2011, с. 108]; «І хай би було зачинено переді мною двері інших світів: уявного та *зміслового*» [Шевчук 2011, с. 143]; «...вести життя чеснотливе й *добротворне* чи життя, повне лихої облуди» [Шевчук 2011, с. 519]).

Цікаві й оригінальні образи формують незвичні поєднання різних за семантикою компонентів.

Так, оказіональний прикметник *жіночо-котячий* виник у результаті поєднання двох різних за значенням прикметників *жіночий* і *котячий*. Разом з іменником *спосіб* цей новотвір створює цікаву ад'єктивну метафору *жіночо-котячий* *спосіб*, де простежується зіставлення жінки і кішки; з одного боку, лагідність, ніжність, з іншого, – хитрість, несподіваність («Коли ж вона воюватиме супроти нього в такий *жіночо-котячий* *спосіб*, він і справді не зупиниться перед тим, щоб зв'язати її й доклати свою неймовірну затятість» [Шевчук 2011, с. 374]).

Незвичне поєднання в одному складному прикметнику двох різних за значенням компонентів можна вважати особливістю мовостилу Валерія Шевчука. Така особливість чітко простежується, наприклад, у вживанні прикметників на позначення звукових відчуттів: *сумирно-безбарвний* голос, *глибокойдучий* поклик, *кількагорловий* крик. Так, прикметник *сумирно-безбарвний* складається з двох різних за значенням компонентів: один уживається на позначення рис характеру людини, психологічного стану, а другий – кольору, забарвлення. Поєднання цього прикметника з іменником *голос* створює оригінальний метафоричний образ: « – Їсти мені жінка носить, – сказав усе тим же *сумирно-безбарвним* *голосом* Петро. – Не хочу, щоб тебе хтось біля мене застав» [Шевчук 2011, с. 225].

У художньому контексті цікаві індивідуально-авторські метафори створюють також сполуки «*глибокойдучий* поклик», «*кількагорловий* крик. Наведемо приклади: «Вогник схитнувся і ледве не зіскочив із гноту. Цього було досить, щоб відчув я *глибокойдучий* із простору поклик. Рука моя мимоволі потяглася до пера і за мить почала писати швидко й гінко, засипаючи мою книжницю рядками» [Шевчук 2011, с. 238]; «*Кількагорловий* крик забив мені й без того залиті водою вуха...» [Шевчук 2011, с. 146].

У проаналізованих творах виявлено художньо-виразальну роль індивідуально-авторських неологізмів. У тексті вони нерідко виконують експресивно-ситуаційну функцію, вказують на певні обставини зображуваних подій чи явищ, характеризують, умотивовують певні думки чи вчинки персонажів. Сему 'призначення', 'ваги' простежуємо у вживанні авторського неологізму-прикметника *контролюючо-карний* у реченні «Попечитель Київського учбового округу з'являвся в свою канцелярію тільки для того, щоб проголосувати свою знамениту промову і нагадати підлеглим, що він існує не лише як символ, а як жива істота, притому *контролюючо-карна*» [Шевчук 2011, с. 541]. Персонаж наголошує на важливості своєї персони, вважаючи себе не звичним працівником, а особливим, важливим і дуже потрібним, бо він *контролюючо-карна* особа.

У прозі Валерія Шевчука виявлено композитні інновації, побудовані на поєднанні двох синонімічних лексем з подібним чи тотожним значенням, наприклад: *кумедно-дивні* люди (у значенні 'дивацький, чудний, химерний'), *замерло-застиглий* (у значенні 'непорушний, заціпенілий,

закам'янілий, нерухомий'), *хаотично-нерегламентованій* система (у значенні 'безладний, безсистемний, невпорядкований'). У художньому тексті такі новотвори автор уживає з виразною оцінно-характеристичною метою, зокрема в описах персонажів твору: «Тоді побачив, який *кумедно-дивний* мій супутник. Так само *кумедно-дивні* стали люди, котрі сиділи в іншому кутку корчми, вони галакали, махали руками, а навколо хмарою провис синій тютюновий дим» [Шевчук 2011, с. 67]; «Я пильніше придивився до нього. Мав сірі звужені очі, і стояло них щось *завмерло-застигле*, як і в тих рухівських полях, що ми їх нещодавно оглядали...» [Шевчук 2011, с. 158]. Неологізми такого типу можуть характеризувати різні предмети чи явища, наприклад, у реченні: «– Однак наша система покарання *хаотично-нерегламентована*, я б запропонував виробити правила, своєрідну таксу покарань, щоб кожен учень знав певне законодавство, розкладене на параграфи, і відав, скільки різок і за що має одержати» [Шевчук 2011, с. 491]. За допомогою таких неологізмів письменник досягає влучності та вичерпності характеристики описуваного.

Характерною рисою творчої манери Валерія Шевчука також є вживання у творах нових лексем, семантика яких побудована на запереченні. У своїй структурі вони, як правило, містять префікс *не-*: *непідробно-щирий*, *невздержливий*, *суворо-невблаганний*, *немилосердно-затятий*, *невадливий*, *неприродно-незвичкий*, *неблазненно-сумирний*.

У творах виявлено низку прикметників на позначення вищого ступеня, більшої міри вияву ознаки: *жахнюща* порожнеча, *сухенна* кляча, *рознещасний* горбань, *надпосильне* завдання. Такі прикметники містять оцінно-експресивне забарвлення в реченнях: «Всі з жахом розбіглися, і довкола хлопчика утворилася *жахнюща* порожнеча» [Шевчук 2011, с. 559]; «Навіть цей *рознещасний* горбань устигав більше, ніж я» [Шевчук 2011, с. 402].

Особливістю ідіостилю В. Шевчука є й те, що для створення влучної характеристики зображуваного, переконливості письменник уживає авторські композити-новотвори, один із компонентів яких підсилює ознаку, рису, названу другим компонентом, наприклад: персонаж *непідробно-щирий* («Але щось було в ньому й незвичайне. Може, оця затятість у змаганні? Було й чудніше – попри все прочувалось у ньому щось *непідробно-щире*. Третяк відчував двоїстість свого покровителя, але справа зайшла надто далеко» [Шевчук 2011, с. 451]), тобто герой 'настільки щирий, в такій мірі, що не можна підробити, тобто вдати із себе щирого'. У проаналізованих творах виявлено презентативну групу прикметникових інновацій такого типу: *суворо-невблаганний*, *високостойний*, *вельмичисленний*, *сталевонепорушний*, *сталевонепроникне*, *немилосердно-затятий* і т. ін. («... і батько їм за те ані слова не сказав, хоч досі в таких речах бував *суворо-невблаганний*. Він ще більше висох, потемнів з виду...» [Шевчук 2011, с. 425]; «... чи не знущаюся я в такий спосіб із *високостойного* вершника, але годі було сумніватись у моїх вірно-підданчих почуттях» [Шевчук 2011, с. 378]).

У творах Валерія Шевчука виявлено, що вжиті в одному контексті (реченні) авторські неологізми-прикметники інколи можуть вступати в різні семантичні відношення, наприклад, антонімічні. Це теж особливість письменницького стилю. Так, у реченні «Одежа в нас також однакова; єдине, що різнить нас у цю мить, це те, що Ленсаль уживав до мене тону *поважно-начальницького*, а я до нього *люб'язно-підлеглицького*» [Шевчук 2011, с. 403] знаходимо цікаві індивідуально-авторські метафори, побудовані на вживанні авторських новотворів-означень: тон *поважно-начальницький* і *люб'язно-підлеглицький*. У наведеному реченні такі прикметники вжиті з антонімічним значенням, характеризують тон «начальника» та його підлегло: *поважний* і *люб'язний*.

У неолексиконі В. Шевчука виявлено групи композитних авторських новотворів, котрі мають однакові компоненти. Так, виявлено низку прикметників, у яких одним із компонентів виступає іменник *душа*, а саме: *щиродушні* обійми, *душероздирливий* смуток і т. ін. У контексті твору такі прикметники психологічно навантажені, характеризують внутрішній стан персонажа («... розкрив *щиродушні* обійми, й Ковнірчук потону в тих обіймах, заривавши від зворушення» [Шевчук 2011, с. 621]; «... прекрасна псальма. Діти співали її з таким *душероздирливим* смутком, що князь спинився остовпіло і в нього на очах забриніли сльози» [Шевчук 2011, с. 622]).

Зафіксовано також низку складних авторських новотворів, які мають один однаковий компонент *смиренно-*, *сумирно-*: *сумирно-безбарвний* голос; *смиренно-іронічна* пика; *неблазненно-сумирне* обличчя; *смиренно-задоволене* лице; *смиренно-священницький*; *смиренно-згорблене* тіло («...той був настільки смирений і мав таке *неблазненно-сумирне* обличчя, що князь зволив поплескати його по плечі» [Шевчук 2011, с. 626]; «...він не дозволив собі розпрямити плечі й піти вільною ногою – мав тіло *смиренно-згорблене*, а обличчя благочестиве» [Шевчук 2011, с. 549]). Аналогічно є група прикметників з компонентом *добро-*: *добророзсудливий* страх; *добротворне* життя; *добротворчі* думки; *доброданий* запах; *добродана* сльоза; *добромисельний* чоловік («...але маєте переді мною, старим, ту перевагу, що життя тільки починаєте і можете вибирати, на яку стежку ступити: вести життя чеснотливе й *добротворне* чи життя, повне лихої облуди» [Шевчук 2011, с. 519]). Зауважимо, що такі прикметникові інновації також пов'язані з відтворенням психологічного стану персонажів або ж зображують риси характеру.

У прозі Валерія Шевчука презентативну групу становлять прикметники на позначення кольору, серед них зафіксовано складні за структурою індивідуально-авторські кольоропозначення. За семантикою і компонентним складом їх можна поділити на такі групи:

– назви, що виражають ступінь інтенсивності, яскравості кольору: *сліпучо-червона* стіна, *гаряче-червоне* світло («Уздрів кілька блакитних доріг і кіль-

ка білостінних палаців – казкові міста виставляли *сліпучо-червоні стіни*» [Шевчук 2011, с. 50]; «Отож і простір, який побачив наступної хвилі, залився *гаряче-червоним світлом*» [Шевчук 2011, с. 11]);

– назви, що передають колір із додатковим відтінком. Колірне значення уточнюється основою відносного прикметника: *гранатово-ряба хустка, брунатно-кривава маса; іржаво-синяве поле* («Стояв і мружився, а воно, виринувши раптом з-за *іржаво-синявих* полів, засліпило його») [Шевчук 2011, с. 159]);

– okazіональні складні назви на позначення кольору, у яких тільки один компонент з колірним значенням, семантика другого компонента зовсім не пов'язана з кольором: *рудувато-припухле поле* («Один із незнайомих... підняв руку й показав кудись удалину, можливо, на *рудувато-припухлі* поля чи на череду...») [Шевчук 2011, с. 166]).

В авторському неолоксиконі В. Шевчука широко представлено відносні прикметникові інновації. У результаті аналізу семантики і компонентного складу прикметникових новотворів виділено кілька груп назв ознак предметів явищ, рис, якостей:

– за відношенням до розміру, форми, ваги: *ціликуваті очі, вигинлива стежка, торочкаста трава, кулакоподібний ніс, лахматоширокий*;

– за відношенням до місця: *приочні* капшуки;

– за відношенням до матеріалу, із семою 'речовинності': *каменований, сталєво-непорушний, сталєво-непроникне*;

– за відношенням до кількості: *кількагорловий крик, вельмичисленний* почт;

– за відношенням до флори, фауни: *качкувата дівка, важкокрилі джмелі, їжачкастий, жіночо-котячий* спосіб;

– за відношенням до природних явищ: *кришталево-крижаний* спалах, *холоднозорий* молодик, *прозрічасто-синий* сніг.

В індивідуально-авторській деривації Валерія Шевчука провідними способами творення прикметникових новотворів є складання і суфіксація. Проаналізувавши структуру виявлених прикметникових новотворів, зазначимо, що більшість із них

(майже 90%) є складними й утворені переважно основоскладанням. Як правило, твірною базою виступають два прикметники (*смиренно-іронічний* ← *смирений* та *іронічний*; *здивовано-булькатий* ← *здивований* і *булькатий*; *службово-серйозний* ← *службовий* і *серйозний*).

Невелику групу авторських неологізмів утворено суфіксальним способом за допомогою суфіксів *-лив-*, *-уват-*, *-ист-*, *-аст-*, *-ав-*, а саме: *ціликуватий, качкуватий, торочкастий, стегенистий, пільмавий, стрибливий*. Зауважимо, що серед виявлених прикметників-неологізмів, утворених суфіксальним способом, найчисельнішою є група новотворів із суфіксом *-лив-*: *стогінливий, стрибливий, убійливий, старатливий, невздержливий, меркітливий, хвиляливий, пахкітливий*, утворені від дієслівних основ (*стрибливий* ← *стрибати*, *пахкітливий* ← *пахкотити*). Декілька прикметників-неологізмів утворено префіксально-суфіксальним способом за допомогою префіксів *без-*, *при-* та суфікса *-н-*: *безпохидний, приочний*. Зауважимо також, що зазвичай виявлені прикметникові новотвори містять два корені, виявлено тільки два прикметники з трьома коренями: *немилосердно-затятий, наївно-первозданий*.

Висновки. У прозових творах Валерія Шевчука виявлено презентативну групу індивідуально-авторських номінацій. Авторський неолоксикон становлять іменникові, прикметникові, дієслівні та прислівникові новотвори. Активністю вживання та багатством семантико-стилістичних навантажень відзначаються засвідчені в романі «Три листки за вікном» прикметникові авторські інновації. Встановлено, що у творах письменника прикметники-новотвори, крім зображальної, виконують оцінну та емоційно-експресивну роль. Виявлено, що прикметникові авторські інновації виступають виразним засобом формування самобутнього й оригінального ідіостилію Валерія Шевчука.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у здійсненні ґрунтовного дослідження ідіостилію Валерія Шевчука, всебічного вивчення мовного багатства його творів та системи образотворення.

Література:

1. Адах Н. Авторські лексичні новотвори Василя Барки (семантико-дериваційний та лексикографічний аспекти). Рівне: Видавництво Олега Зеня, 2007. 135 с.
2. Бабій І.М. Семантико-естетична парадигма назв кольорів у сучасній українській мові (на матеріалі художньої прози ХХ ст.): монографія / за наук. ред. проф. Н.М. Сологуб. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2021. 238 с.
3. Бледних Т.Ю. Валерій Шевчук. *Історія української літератури ХХ–поч. ХХІ ст.*: навч. посібник. У 3 т. / за ред. В.І. Кузьменка. Т. 3. Київ: ВЦ «Академія», 2017. 544 с.
4. Вокальчук Г.М. Словотворчість українських поетів ХХ століття: монографія. Острог: Національний університет «Острозька академія», 2008. 536 с.
5. Єрмоленко С.Я. Стиль індивідуальний. *Українська мова*. Енциклопедія. Київ: «Укр. енциклоп.» ім. М.П. Бажана, 2000. 752 с.
6. Колоіз Ж. Українська okazіональна деривація: монографія. Київ: Акцент, 2007. 160 с.
7. Гарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: (історико-літературний та поетикальний аспекти). Київ: Смолоскип, 2010. 632 с.
8. Шевчук В. Три листки за вікном: роман. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 702 с.

References

1. Adakh N. (2007) Avtorski leksychni novotvory Vasylia Barky (semantyko-deryvatsiinyi ta leksykohrafichnyi aspekty). [Author's Lexical Innovations by Vasyl Barka (semantic-derivative and lexicographical aspects)]. Rivne: Vydavnytstvo Oleha Zenia. 135 s. [in Ukrainian].
2. Babii I.M. (2021) Semantyko-estetychna paradyhma nazv koloriv u suchasni ukrainskii movi (na materialii khudozhnoi prozy XX st.) [Semantic and Aesthetic Paradigm of Color Names in Contemporary Ukrainian Language (based on the materials of 20th century artistic prose)]: monohrafiia / za nauk. red. prof. N.M. Solohub. Ternopil: Osadtsa Yu.V. 238 s. [in Ukrainian].
3. Bliednykh T. Yu. (2017) Valerii Shevchuk. [Valeriy Shevchuk] *Istoriia ukrainskoi literatury XX – poch. XXI st.*: navch. posibnyk. U 3 t. / za red. V.I. Kuzmenka. T. 3. Kyiv: VTs «Akademiia». 544 s. [in Ukrainian].
4. Vokalchuk H.M. (2008) Slovtvorchyst ukrainskykh poetiv XX stolittia [Word-writer of Ukrainian Poets of the 20th century]: monohrafiia. Ostroh: Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia». 536 s. [in Ukrainian].
5. Yermolenko S. Ya. (2000) Styl individualnyi. [Individual Style] *Ukrainska mova*. Entsyklopediia. Kyiv: «Ukr. entsyklop.» im. M.P. Bazhana. 752 s. [in Ukrainian].
6. Koloiz Zh. (2007) Ukrainska okazionalna deryvatsiia [Ukrainian Occasional Derivative]: monohrafiia. Kyiv: Aktsent. 160 s. [in Ukrainian].
7. Tarnashynska L. (2010) Ukrainske shistdesiatnystvto: profili na tli pokolinnia [Ukrainian Sixties: Profiles of These Generations]: (istoryko-literaturnyi ta poetykalnyi aspekty). Kyiv: Smoloskyp. 632 s. [in Ukrainian].
8. Shevchuk V. (2011) Try lystky za viknom [Three Leaves behind the Window]: roman. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2011. 702 s. [in Ukrainian].

AUTHOR'S NEOLOGISMS AS AN ELEMENT OF FORMING A WRITER'S IDIOSTYLE

Abstract. The article is devoted to the consideration of individual-authorial nomination as an important semantic-stylistic means of forming an individual style of a writer. The research was carried out on the material of the work of the modern Ukrainian writer Valery Shevchuk. Since the writer's speech style has not yet been thoroughly studied, our research, devoted to the analysis of the writer's idiole, the aesthetic weight of the author's neologisms in the literary text, is relevant.

The material for the study was Valery Shevchuk's novel «Three Leaves behind the Window». The author's neolexon consists of noun, adjective, verb and adverbial neologisms. The activity of use and aesthetic weight are characterized by the author's adjectival innovations, which were the subject of the analysis.

The purpose of the article was to analyze the semantics and creation of adjectival individual-author neologisms in the novel «Three Leaves Behind the Window», to consider their functioning in the text and their role in the formation of the writer's idiole. To implement this goal, the following tasks were set: to identify author's neologisms in the novel «Three Leaves Behind the Window» and check their presence in lexicographical sources of the Ukrainian language; to compile a card index of adjectival author's new works; to describe their semantics and creation; to trace the functioning of author's neolexes in the writer's artistic discourse; to outline their role in the formation of the writer's idiole.

In the novel «Three Leaves Behind the Window» the use of various semantically adjectival author's neologisms is attested, which are united into several thematic groups. The most numerous are the groups of neologisms-adjectives that characterize the characters of a work of art, in particular their appearance, internal qualities, and psychological state. In the prose of V. Shevchuk, a numerous group of authorial innovations has been recorded that characterize abstract names (emotions, the emotional state of the character, speech and thought processes, the result of certain actions, processes, etc.).

In the individual-authorial derivation of Valery Shevchuk, the leading methods of creating adjectival neologisms are compounding and suffixation. As a result of the analysis of the derivational structure of the authorial adjectival innovations, it was found that the majority of these neologisms (almost 90%) are complex and are formed mainly by base compounding.

It has been established that in the works of Valery Shevchuk, individual-authorial adjectives-neologisms, in addition to the descriptive one, perform an evaluative and emotionally-expressive role. It has been found that adjectival authorial neologisms act as an expressive means of forming a writer's idiole, testifying to its originality and originality.

Keywords: idiole, neologism, authorial neologism, adjectival authorial neologism, neolexema, neologism, compound word, method of creation.

© Бабій І., 2026 р.

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.04.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.05.2026

Дата публікації: 31.05.2026

Ірина Бабій – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна; iryna.babiy@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1568-7920>

Iryna Babiy – Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Slavic Studies, Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine; iryna.babiy@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1568-7920>